

Eva Vaníčková



TĚLESNÉ TRESTY DĚTÍ

DEFINICE - POPIS - NÁSLEDKY



 **GRADA**

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.



Copyright © Grada Publishing, a.s.



Copyright © Grada Publishing, a.s.

OBSAH

PŘEDMLUVA	9
1. TĚLESNÉ TRESTY V HISTORICKÉM KONTEXTU	13
1.1 Kořeny tělesných trestů	13
1.2 Cíl a obsah výchovy dětí	14
1.3 První milníky k výchově bez tělesných trestů	16
2. VÝCHOVA DĚTÍ, ODMĚNY A TRESTY	19
2.1 Reciprocita výchovy neboli o vztahu mezi vychovatelem a dítětem	19
2.2 Sebekoncepce dítěte a životní síla	21
2.3 Odměna a trest	21
2.4 Výchova autoritativní a antiautoritativní	22
2.5 Výchova kojenců bez tělesného trestu	24
2.6 Výchova batolete bez tělesného trestu	25
2.7 Výchova předškoláků bez tělesného trestu	26
2.8 Výchova dětí školního věku bez tělesného trestu	27
2.9 Devět klíčových myšlenek	28
2.10 Typologie násilí	29
3. DEFINICE TĚLESNÉHO TRESTU	31
3.1 Definice a formy tělesného trestu	31
3.2 Nejčastější forma tělesného trestu v naší kultuře	32
3.3 Definice tělesného trestu naplňujícího podstatu tělesného týrání	33
3.4 Charakteristika tělesných trestů	33
3.5 Funkce trestů	34
3.6 Fenomén spravedlivého potrestání	35
3.7 Kdy trestáme	37
3.8 Tělesný trest – prostředek autoritativní výchovy	38
3.9 Identifikační tělesné známky tělesného potrestání	40
3.9.1 Specifické identifikační tělesné známky	41
3.9.2 Nespecifické identifikační známky všech forem násilí	41

4.	TĚLESNÝ TREST JAKO SOUČÁST KAŽDODENNÍHO ŽIVOTA DĚTÍ	43
4.1	Tělesný trest – součást každodenního života dětí	43
4.2	Tělesný trest pomáhá dospělému	43
4.3	Opravdový zájem rodičů	45
4.4	Jeden školní den	46
4.5	Rodinné rituály	47
4.6	Mikroklima a makroklima pomáhá tělesným trestům	47
5.	TĚLESNÝ TREST A PRÁVA DĚTÍ	50
5.1	Právo na respekt lidské důstojnosti a tělesné integrity	50
5.2	Světové právní dokumenty týkající se dětí	50
5.3	Úmluva o právech dítěte	52
5.3.1	Preambule Úmluvy o právech dítěte	52
5.3.2	Článek 19 Úmluvy o právech dítěte	52
5.3.3	Vybrané články Úmluvy o právech dítěte	52
5.3.4	Právní souvislosti	53
5.3.5	Implementace Úmluvy o právech dítěte do právního řádu	53
5.3.6	Sociální a politický rozměr práv dítěte	54
5.3.7	Ochrana dětí před násilím vyjádřená kodexem trestní odpovědnosti	54
6.	TĚLESNÝ TREST V RODINĚ	56
6.1	Domácí řád	56
6.2	Dvě epidemiologické studie	57
6.2.1	Tělesné tresty v dětských domovech	57
6.2.2	Epidemiologická studie v roce 1994 a její výsledky	58
6.2.3	Trend vzestupu tělesně netrestaných dětí	62
6.2.4	Epidemiologická studie v roce 2003 a její výsledky	63
6.3	Známky chování svědčící o vnitřním problému dítěte	65
7.	TĚLESNÉ TRESTY VE ŠKOLE	67
7.1	Školní kapitál a školní známka	67
7.2	Úloha školy v dokumentu Světové zdravotnické organizace	68
7.3	Kázeňský prostředek	69
7.4	Klima na základních školách	70
7.5	Epidemiologické studie	71
7.5.1	Tělesné trestání dětí ve školách – výsledky studie z roku 1994	71

7.5.2	Sonda o tělesných trestech v roce 2000	72
7.5.3	Trend vzestupu tělesně trestaných dětí ve školách – výsledky studie z roku 2003	72
7.5.4	Tělesné tresty ve škole naplňující definici týrání	72
7.6	Znalost učitelů Úmluvy o právech dítěte	73
7.7	Problémy dětí s poruchami učení a chování	73
8.	TĚLESNÝ TREST – DŮLEŽITÝ ZDROJ OSOBNOSTI	75
8.1	Osobnost dítěte	75
8.2	Vývoj osobnosti	76
8.3	Chování tělesně trestaných dětí, traumatogenní dynamika	77
8.4	Traumatizovaná osobnost dítěte	79
8.5	Tělesný trest – riziko pro nebezpečný vývoj osobnosti dítěte	79
9.	DLOUHODOBÉ NÁSLEDKY TĚLESNÉHO TRESTÁNÍ DĚTÍ	80
9.1	Trauma	80
9.2	Emocionální reakce dítěte na trauma	80
9.3	Dlouhodobý následek násilí uzavírá cyklus přenosů násilí	82
9.4	Posttraumatická stresová porucha	83
9.4.1	Diagnostické trias PSTP u dětí	83
9.4.2	Důsledky posttraumatické stresové poruchy	84
9.4.3	Spouštěče posttraumatické stresové poruchy u dětí	85
9.4.4	Terapie posttraumatické stresové poruchy	85
9.5	Tělesný trest dětí ve výzkumných projektech	86
9.6	Ochrana dítěte před zlým osudem, který má kořeny v rodině	86
10.	STRES A RESILIENCE	88
10.1	Definice stresu	88
10.2	Stresory dětí	89
10.3	Příznaky stresu	89
10.4	Adaptace a coping	90
10.5	Resilience	91
11.	DOPAD TĚLESNÝCH TRESTŮ NA RODIČE A SPOLEČNOST	93
11.1	Tělesný trest má oboustranný dopad	93
11.2	Přenos násilí v rodině	94
11.3	Vliv tělesných trestů na rodiče	94
11.4	Domácí násilí a šikany	96

11.5	Anketa dospělé i dětské populace o existenci tělesných trestů v rodině	96
11.6	Program SZO Integrovaná ochrana dětí	97
12.	GLOBÁLNÍ INICIATIVA	99
12.1	Záměr Globální iniciativy	99
12.2	Obsah Globální iniciativy	100
12.3	Podpora a koordinace Globální iniciativy	101
12.4	Tělesné tresty dětí ve světě	102
12.5	Seminář k tělesným trestům	103
13.	POHLED NA TĚLESNÝ TREST OČIMA DĚTÍ	105
13.1	Co říkají o tělesných trestech samy děti	105
13.2	Ideální rodič očima dětí	106
13.3	Tělesný trest v kostce	107
	LITERATURA	109
	REJSTŘÍK	112

PŘEDMLUVA

Vážení čitatelia a čitateľky,

do rúk sa vám dostáva publikácia, ktorej cieľom je upozorniť verejnosť na jav bežný nielen v našej kultúre, ale takmer všade vo svete. Napriek jeho univerzálnosti ho ale nemožno považovať za „normálny“ a zostať voči nemu ľahostajný: je to telesné trestanie detí. Denne sú tisíce detí doma alebo v škole fyzicky trestané tými, ktorí by ich mali ochraňovať, starať sa o ne a vytvárať im bezpečné zázemie, poskytovať lásku a porozumenie, učiť ich a vychovávať, podporovať ich sebavedomie a sebaúctu a úctu k iným.

Formy telesného trestu môžu byť rozmanité: od hrubého fyzického násillia, ktoré je vo väčšine prípadov zakázané zákonom a prísne postihované, až po často spoločnosťou tolerované „ľahké“ formy telesných trestov, ako je zaucho či bitie po zadku. Napriek mnohým odborným štúdiám, ktorých cieľom je mapovať rozšírenosť a formy tohto javu v rôznych kultúrach, sa úplnú pravdu nikdy nedozvieme, pretože dospelí sa nie vždy k fyzickému trestaniu detí priznávajú a deti, najmä tie najmenšie, o ňom nehovoria. Výskumy ale potvrdzujú, že fyzické trestanie je z dlhodobého hľadiska neefektívne – nevedie k zvýšeniu disciplíny či zmene správania detí. Môže však viesť k negatívnym zdravotným následkom, fyzickým i psychickým. Časťtým dôsledkom telesných trestov je zhoršenie medzigeneračných vzťahov a u detí trestaných v detstve existuje väčšia pravdepodobnosť, že budú túto „metódu výchovy“ praktikovať na vlastných deťoch. Odborníci na celom svete preto stále hlasnejšie upozorňujú, že *žiadna* z foriem telesného trestu, ani tá najľahšia, by nemala byť akceptovaná, že je porušením práv dieťaťa a nevhodným zásahom do integrity jeho osobnosti s možnými dlhodobými negatívnymi následkami. Namiesto fyzických trestov odporúčajú alternatívne formy výchovy, ktoré spočívajú skôr v odmene za „dobré vykonanú prácu“ ako v treste za „niečo zlé“.

V posledných rokoch urobili viaceré krajiny významný pokrok v zákaze telesných trestov na deťoch. V súčasnosti je akékoľvek telesné trestanie detí explicitne zakázané zákonom v jedenástich krajinách. Medzi prvé, ktoré

uzákonomili takýto zákaz, patrili škandinávské krajiny: Švédsko (1979), Fínsko (1983) a Nórsko (1987). Nasledovali ich Rakúsko (1989), Cyprus (1994), Dánsko (1997), Lotyšsko (1998) a Chorvátsko (1999). V roku 2000 prijali zákaz telesných trestov v Nemecku a Izraeli a v roku 2003 sa k tejto skupine pridal Island. Významný krok smerom k úplnému zákazu telesných trestov zaznamenali tiež v Belgicku, kde bola v roku 2000 do ústavy začlenená klauzula, ktorá potvrdzuje právo detí na morálnu, fyzickú, psychickú a sexuálnu integritu.

História prijímania legislatívy zakazujúcej telesné tresty sa líši od krajiny ku krajine. Tak napríklad vo Švédsku mala na prijatie zákona o zákaze telesných trestov významný vplyv tragická udalosť, ktorá sa stala začiatkom 70. rokov, keď štvorročné dievčatko ubil na smrť jej nevlastný otec. Udalosť otriasla verejnosťou a vyústila okrem iného do založenia Spoločnosti pre práva detí (BRIS), ktorá sa začala zasadzovať za ochranu detí a pomoc deťom v núdzi. Koncom 70. rokov sa však táto problematika stala nielen záležitosťou mimovládnych organizácií, ale samotná vláda vytvorila Komisiu pre práva detí, ktorej úlohou bolo skúmať, ako lepšie uspokojovať potreby detí a chrániť ich pred negatívnymi javmi. Komisia vypracovala správu pod názvom *Práva detí: zákaz telesných trestov*, ktorá sa stala východiskom pre formulovanie zákona.

Na prijímanie zákazu trestov v ostatných krajinách, najmä tých, ktoré zaviedli relevantnú legislatívu v poslednej dekáde minulého a na začiatku tohto storočia, malo významný vplyv prijatie Dohovoru OSN o právach dieťaťa (1990), ktorý ratifikovala väčšina krajín sveta. Vstupom dohovoru do platnosti sa zmenil pohľad na deti, stali sa plnoprávnymi členmi spoločnosti, ktorí majú svoje vlastné práva. V súčasnosti existuje niekoľko orgánov OSN, ktoré vychádzajúc najmä z článkov 19, 28 a 37 Dohovoru o právach dieťaťa, plnia dôležitú úlohu v podpore krajín pri prijímaní opatrení a legislatívy smerujúcej k zákazu telesných trestov na deťoch. Najvýznamnejší je nepochybne Výbor pre práva dieťaťa, medzinárodná autorita ustanovená na interpretáciu a monitorovanie implementácie dohovoru do praxe jednotlivých štátov. Členovia výboru pri každej príležitosti pripomínajú vládam, že telesné trestanie detí, v škole, v zariadeniach inštitucionálnej starostlivosti alebo rodine je v rozpore s dohovorom.

Na medzinárodnej úrovni sa problematike práv detí, vrátane otázky zákazu telesných trestov, venuje okrem OSN tiež Rada Európy. Európsky dohovor o ľudských právach v článku 3 hovorí, že „...nik nesmie byť objektom mučenia alebo neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania...“. Článok 8 zase zdôrazňuje právo na súkromný a rodinný život, ktoré-

ho súčasťou je rešpektovanie fyzickej integrity jednotlivcov, a napokon článok 14 zakazuje diskrimináciu z akéhokoľvek dôvodu pri realizácii práv garantovaných dohovorom. Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu riešil od roku 1978 niekoľko sporov, ktoré sa týkali vzťahu medzi dodržiavaním Európskeho dohovoru o ľudských právach a praktikami v otázke fyzických trestov detí. V jednom zo svojich nedávnych rozhodnutí (2000) napríklad jednohlasne zamietol žiadosť jednotlivcov združených v skupine kresťanských súkromných škôl vo Veľkej Británii, ktorí namietali, že zavedenie zákazu telesných trestov v súkromných školách porušuje práva rodičov na slobodu vierovyznania a rodinný život.

Ďalšie inštrumenty Rady Európy podporujúce zákaz telesných trestov sú Európska sociálna charta (čl. 17) a odporúčania Výboru ministrov: odporúčanie R(85)4 o násilí v rodine, ktoré vyzýva k obmedzeniu či dokonca zákazu telesných trestov na deťoch v rodine; odporúčanie R(90)2 o sociálnych opatreniach vzťahujúcich sa k domácejmu násiliu; odporúčanie R(93)2 o medicínsko-sociálnych aspektoch zneužívania detí. Na pôde Rady Európy sa od konca 80. rokov uskutočnilo tiež niekoľko medzinárodných konferencií k tejto problematike. V roku 2001 vzniklo v Rade Európy dobrovoľné združenie expertov, predstaviteľov a predstaviteľiek vlád členských krajín a mimovládnych organizácií, pod názvom Fórum pre deti a rodiny. Fórum, ktoré slúži ako poradný orgán Výboru pre sociálnu kohéziu, usporiadalo na požiadanie viacerých členských krajín v novembri 2002 jednodňovú konferenciu o telesných trestoch. Konferencia opätovne upozornila na tento problém v členských krajinách Rady Európy a ukázala, že nie všetky krajiny chápu telesné tresty ako formu násillia voči deťom a ohrozenie ich ľudských práv. Účastníci a účastníčky podujatia sa zhodli v tom, že tejto problematike je potrebné venovať oveľa viac pozornosti ako doposiaľ – aj na pôde Rady Európy a svoje odporúčania postúpili prostredníctvom Výboru pre sociálnu kohéziu Výboru ministrov.

Nie je možné na tomto mieste vymenovať všetky organizácie a všetky aktivity zamerané na boj proti fyzickému trestaniu detí. Nemožno ale nespomenúť, že pravdepodobne najdôležitejšími aktérmi, propagátormi zákazu telesného trestania detí a najväššivejšími bojovníkmi za práva detí sú miestne, národné a medzinárodné mimovládne organizácie, bez ktorých zaangażovanosti by pokrok v tejto oblasti bol oveľa pomalší.

Dosiahnutie legislatívneho zákazu telesných trestov detí vo všetkých európskych krajinách je veľkou výzvou pre tých, ktorí rešpektujú práva detí a považujú ich za plnoprávných členov spoločnosti. Skúsenosti z krajín, kde už takýto zákaz existuje, však ukazujú, že reálne naplnenie tohto cieľa